

(PLECS)

D'HISTÒRIA LOCAL

Plecs d'Història Local és una revista trimestral que publica articles originals de recerca i reflexió sobre història local i comarcal i en divulga la producció editorial i les activitats en l'àmbit territorial de les terres de parla catalana.

156

Directors: Ramon Arnabat (URV), Josep Santesmases (CCEPC)
 Compaginació: Natàlia Báscones
 Disseny: Canseixanta
 Tria de novetats: Pineda Vaquer, Carles Barrull (IRMU)
 Dipòsit legal: B. 47.520-76
 ISSN 2339-6997

CONTINGUTS

EDITORIAL: I Congrés del món de la ...	1
TEMES 1: Les intervencions ...	2
TEMES 2: L'evolució de la masia	5
TEMES 3: Els masos a les terres ...	8
PATRIMONI: L'ecomuseu del blat,...	11
RESSENYES	13
TRIA DE NOVETATS	14
NOTICIARI	16

ASSUMPTA SERRA I CLOTA. Arqueòloga i doctora en Història Medieval (UB), especialista en història i patrimoni del món rural català. Coordinadora de la secció d'Història Rural de la ICEA i del I Congrés del món de la masia: passat, present i futur del territori rural català.

I CONGRÉS DEL MÓN DE LA MASIA: PASSAT, PRESENT I FUTUR DEL TERRITORI RURAL CATALÀ

En aquest moment Catalunya està en una fase de canvis profunds que van arrencar de temps enrere. Canvis que afecten el territori i el món rural en particular. Ens estem adaptant a un nou model productiu on les noves tecnologies tenen un paper rellevant; una nova forma d'entendre la vitalitat del territori abocada a equilibrar l'abandonament de població en algunes zones amb propostes alternatives com ara el turisme rural, la producció i el consum de productes de proximitat, i també la rehabilitació tant de masos com d'edificis singulars. Un debat interdisciplinari sobre tots aquests temes és necessari no solament des del punt de vista acadèmic o polític, sinó que la mateixa societat l'està demanant, com es pot apreciar en la quantitat de jornades, llibres i activitats que s'estan proposant ja fa temps, al llarg de tot l'any i en una geografia molt extensa. Per aquesta raó s'està organitzant el *I Congrés del món de la masia: passat, present i futur del territori rural català*. L'entitat organitzadora és la Secció d'Història Rural de la Institució Catalana d'Estudis Agraris (ICEA), filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). La ICEA és una entitat científica, tècnica i cultural, de reflexió, estudi i debat de les temàtiques del món rural. És independent i plural, no té finalitat de lucre i es basa en la dedicació voluntària dels seus membres. S'estén a les terres de llengua i cultura catalanes, on organitza i duu a terme una gran

diversitat d'activitats. Està estructurada en seccions: Agricultura, Protecció Vegetal, Forestal, Estudis Rurals, Ramaderia, Sòls, Jardineria i Paisatgisme, Viticultura i Enologia, i Història Rural.

La secció d'Història Rural es formà el desembre de 2007 com a resultat del V Congrés de la Institució Catalana d'Estudis Agraris, amb motiu del centenari de l'Institut d'Estudis Catalans. Està constituïda com a grup multidisciplinari dins de la IECA, amb historiadors, arqueòlegs, geògrafs i arquitectes, juntament amb agrònoms, tècnics agrícoles, biòlegs, veterinaris i especialistes forestals o en sòls, entre altres. Té com a lema ser un punt de trobada de diferents disciplines i mirades sobre temes relacionats amb el món rural del territori català.

Per aquest motiu, aquest congrés ha estat preparat per professionals relacionats amb el món rural que formen part d'institucions o entitats on es troben tant la multidisciplinarietat com la integració: CATS de la UdG, ETSAB de la UPC, Unió de Pagesos, ESG Vila Nova de Cervera, Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya, ICEA, UAB, UB, ESAB de la UPC, AMTE, AADIPA del COAC, Departament de Cultura, SCOT de l'IEC, CDCA de Solsona, i Departament de Territori i Sostenibilitat. Tindrà lloc els dies 11, 12 i 13 de març de 2015, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (carrer del Carme, 47, Barcelona). ■

Cartell del I Congrés del món de la masia.

MÒNICA ALCINDOR I HUELVA. Doctora arquitecta. Escola Superior Gallaecia

L'EVOLUCIÓ DE LA MASIA

Les condicions urbanístiques d'edificació més enllà de la imatge

Regular sobre el futur de la masia conté una gran dificultat, ja que cal tenir en compte moltes variables en poques lleis. Aquesta difícil feina està dipositada en alguns articles del text refós de la Llei d'urbanisme de Catalunya de 2005, i més concretament en les figures del catàleg de masies o el PEM, en cas que el municipi en qüestió en disposi.

No sempre la legislació aconsegueix donar resposta a totes les qüestions rellevants per a l'evolució curosa d'aquests edificis, o compaginar els seus preceptes a la realitat en què es desenvolupa l'exercici de rehabilitació, i això dóna lloc a punts d'incoherències i contradiccions. En aquest article es pretén destacar-ne alguns i així ser conscients que encara queda camí per recórrer.

Mitjançant un breu estudi exploratori al voltant de les condicions d'edificació marcades als diferents catàlegs de masies, es concretarà aquest objectiu de presentar el difícil engranatge entre els preceptes de la normativa i la possibilitat o pertinència de portar-los a terme.

La primera qüestió que cal abordar és el significat de tradició i modernitat. Aquesta explicació és necessària per comprendre com ha canviat el context on la masia va evolucionar en el passat i com està obligada a fer-ho avui en dia. «La idea de tradició fa referència directa al factor “temps” i implica, per tant, una certa continuïtat de determinats elements culturals mitjançant la història» (Martí, 2001, p. 139). La tradició obeeix a les personalitats que reben la seva autoritat del respecte a les tradicions, a diferència de la base conceptual de la modernitat, que recau en lleis de caràcter impersonal. Però s'esdevé que «les maneres de vida o organització social que van sorgir a Europa del voltant del segle XVIII en endavant i llur influència, posteriorment, els han convertit en més o menys mundials» (Giddens, 2011, p. 15), i per tant s'han imposat. Ara el context on evolucionen aquests edificis, carregats de simbolismes, es regeix per unes pautes diferents de les originals.

Originalment les masies van néixer amb límits materials molts precisos. La construcció tradicional havia de resoldre les seves necessitats amb els materials de què disposava l'entorn, cosa que va donar lloc a característiques peculiars que les ha fet diferents a cada regió.

En canvi, amb la implantació de la modernitat el context tecnològic mitjançant el qual es canalitzen les intervencions està regit per noves institucions creades. És a dir, per una interrelació de capitalisme i industrialització, substancialment diferent de les condicions inicials d'execució de les masies en termes de producció de matèries primeres i de tècniques, a més d'altres factors que, tot i ser influents en el tema que ens ocupa, tenen un efecte més indirecte pel que fa als interessos d'aquest article.

Per tant, la intervenció en aquests edificis heretats, signes d'ordres tradicionals que han desaparegut o estan en vies de fer-ho, es troba dins d'un medi cultural que ha variat molt, ja que la font predominant de l'organització i construcció ja no té res a veure amb el vell ordre de la societat tradicional, sinó amb la regulació administrativa, els negocis i la conveniència tècnica.

Encara que el món rural va ser un dels que van mantenir durant un temps més prolongat les dinàmiques de construcció heretades (fins ben entrat el segle XX), això no vol dir que no sentís els efectes de la modernitat. Però a mitjan segle XX la implantació dels mecanismes de la modernitat es va fer evident sense cap tipus de discreció i a un ritme accelerat. Processos homogeneïtzadors i deshumanitzadors començaven a unificar qualsevol construcció sense importar el territori al qual estava vinculada.

Això va portar a l'exaltació dels paisatges preindustrials, és a dir, el camp i els seus paisatges rurals. Aquests van prendre el paper de signes identitaris encara amb més força que fins al moment. La masia intensifica el paper d'una realitat física que representa la institució al voltant de la qual girava l'organització social del món rural, aquell món que la modernitat estava esborrant (Figura 1). I per tant, en paral·lel, també va anar creixent un sentiment de protecció vers aquells rastres d'un passat propi i particular. Serà la mateixa organització impersonal creada en la modernitat l'encarregada de vetllar per la conservació de la masia i evitar-ne la transformació accelerada i sobtada.

I aquí sorgeix una qüestió. Com assegurar la protecció d'aquest patrimoni? Quines variables caldria legislar per evitar que les masies pateixin els processos globalitzadors que s'estan imposant en altres àrees de la nostra societat? La legislació actual regula les intervencions a les masies

1

2

5

8

11

13

14

16

temes-2)

Figura 1: Paisatge rural de Collsacabra (Font: Oriol Roselló)

mitjançant el text refós de la Llei d'urbanisme de Catalunya de 2005 (TRLUC), i més concretament les figures del catàleg de masies o el PEM, en cas que el municipi en qüestió en disposi.

L'esperit que guia l'elaboració de les condicions d'edificació dels catàlegs és l'harmonia visual i la contextualització material, però en aquesta lluita per evitar la discordança visual es pot arribar a oblidar o menysprear altres assumptes que, si bé no són fonamentals per a aquest objectiu principal, no deixen de ser importants a l'hora d'assegurar un envelliment digne d'aquests edificis. Alhora, les reglamentacions poden no tenir en compte la viabilitat material dins del nou ordre imposat per la modernitat.

Així, de manera reiterada, als apartats de condicions d'edificacions dels catàlegs en vigor apareixen qüestions com aquestes: «Les intervencions respectaran les condicions ambientals, arquitectòniques, materials i característiques del lloc o del seu entorn immediat» o «Les façanes seran de pedra vista amb la textura habitual a la zona o bé arrebossades i pintades o estucades amb colors terres o ocres». Per comprendre les implicacions d'aquesta frase es concretarà la reflexió al voltant de la determinació de la pedra, perquè es tracta de condicions materials que han de ser del lloc o de l'entorn immediat. El primer que cal destacar és que es tracta d'un concepte molt ambigu: quina pedra és la del lloc o de l'entorn immediat? De quina pedrera ha de sortir? Una part de la pedra amb què s'han construït aquestes edificacions s'extreia de pedreres properes que actualment es troben tancades per inviabilitat econòmica o que han modificat el destí de la producció per obtenir un major rendiment econòmic, i per exemple es dediquen a la producció de ciment o la creació de graves de trituració. Per altra banda, l'altra font de procedència de la pedra dels murs d'aquestes masies eren pedres dels camps de conreu, raó de l'heterogeneïtat dels tancaments (Figura 2).

Per tant, és un clar exemple de complexitat amagada al darrere d'una frase amb la intenció d'evitar una discordança visual. La normativa es presenta ambigua en la definició de la pedra del lloc i també aliena a la complicació que suposa obtenir, pels circuits convencionals de distribució, pedres d'òrgens tan diferents de les que avui dia estan en circulació. Això es pot complicar més encara si la intervenció planteja una ampliació que exigeix més quantitat d'aquesta pedra. Altres condicions d'edificacions que apareixen en molts catàlegs són: «Els colors de les façanes han de ser semblants als existents en el sector, amb un predomini absolut d'un color o material sobre tots els altres», o bé «En tot cas s'acabaran amb morter acolorit o pintures de color terrós». La cura dels materials que caldrà aplicar es defineix princi-

Figura 2: Tancament de pedra al Baix Empordà. (Font: Oriol Roselló)

palment pel valor cromàtic, mentre que la naturalesa dels mateixos és una qüestió secundària. Es pot llegir entre línies aquesta prioritització dels aspectes visuals que afecten la imatge exterior de les masies, per davant d'una preocupació per la compatibilitat entre materials tradicionals i industrialitzats, que pot ser font de patologies i degradació dels elements. Un altre exemple que podem trobar als catàlegs i que reforça la importància donada als aspectes visuals, en concret als cromàtics, el subministren aquestes reglamentacions: «Fusteria: Seran de fusta envernissada o pintada ja sigui en el color original o bé l'adient en el moment de l'actuació. Alternativament es podran utilitzar materials com alumini o PVC sempre i quan sigui de color o textura neutre i integrat amb els colors del conjunt edificat», o bé «Els elements de fusteria exterior, finestres, portes, porticons, etc., seran de fusta pintada de color fosc o tenyida i envernissada, també de color fosc».

L'ús de fusta, alumini o PVC implica gruixos i textures diferents i, com diu Edward T. Hall al seu llibre *La dimensió oculta*, el seu ús en arquitectura és en gran part casual i informal: «les textures dels edificis i els interiors rarament s'utilitzen amb consciència i amb coneixement psicològic o social» (1972, p. 86). I per tant, més enllà del component visual, permetran sentir que l'edifici forma part de l'entorn (Figura 3).

En alguns catàlegs també s'especifiquen materials que està prohibit incloure en les intervencions. Un d'ells són les gelosies ceràmiques, però el fet és que tradicionalment s'han utilitzat per facilitar l'assecatge dels productes de les activitats agropecuàries i, per tant, han contribuït a establir punts de referència cognitius de la col·lectivitat. El propòsit d'aquesta restricció és evitar una imatge contemporània procedent de materials de producció industrial i no té gaire a veure amb l'element, però en aquest cas la llei limita i generalitza en excés.

Arribats a aquest punt de l'article, cal puntualitzar que existeix una gran diversitat de catàlegs de masies en vigor, i molts d'ells han donat respostes complexes i madures a les reflexions aquí plantejades. Però encara falta completar la feina. Per concloure, en assumir el progrés com a noció central,

Bibliografia

J. MARTÍN, «Necesidad de la tradición, tiranía de la tradición», en Ángel CARRIL i Ángel B. ESPINA BARRIO, *Tradición. Cien respuestas a una pregunta*, Salamanca: CCT-Diputación de Salamanca i Instituto de Investigaciones Antropológicas de Castilla y León, 2001, p. 139-140.

aquests sistemes han provocat el desmantellament de les formes tradicionals de construcció i han creat dependències mitjançant una tendència a envair tots els àmbits de la cons-

Figura 3: Exemple de fusteria tradicional. (Font: Oriol Roselló)

trucció i una aconseguida indispensabilitat. Els preceptes de maximització de l'eficàcia de la modernitat han donat pas amb força a una construcció estandarditzada on no hi ha lloc per a casos particulars, com exigeix la rehabilitació de les arquitectures locals. Això genera una contradicció dels principis funcionals constructius del patrimoni vernacle, perquè la lògica contractual del rendiment respecte a fins obliga a solucions estandarditzades i desvinculades del territori, tant físic com cultural. Però conscient d'aquest desancoratge, l'Administració, mitjançant l'eina de la legislació, promou un reconeixement creixent de la diversitat cultural local basat en les variables més visuals. El resultat és un patró confús de desconeixement i reconeixement de les lògiques culturals. ■

F. CRUCES, *Símbolos en la ciudad: Lecturas de antropología urbana*, Madrid: UNED, 2010 (2ª ed.).

A. GIDDENS, *Consecuencias de la modernidad*, Madrid: Alianza Editorial, 2011 (1ª ed.).

E.T. Hall, *La dimensión oculta*, México: Siglo XXI Editores, 1972 (1ª ed.).